

Εκπαιδευτικές Διαδρομές

Τόμ. 1, Αρ. 2 (2025)

Εκπαιδευτικές Διαδρομές

«Ο μάγος του Οζ» συνομιλεί με τους μαθητές της Γ' τάξης

Παναγιώτης Παπαναστασίου

doi: [10.12681/edro.39397](https://doi.org/10.12681/edro.39397)

Copyright © 2025, Παναγιώτης Παπαναστασίου

Άδεια χρήσης [##plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-nd4##](https://plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front/license.cc-by-nc-nd4##).

Ο μάγος του Οζ» συνομιλεί με τους μαθητές της Γ' τάξης: Η «Θεατρική Αγωγή» ως διαθεματικός μοχλός στα Νέα Προγράμματα Σπουδών στο Δημοτικό Σχολείο

Παναγιώτης Παπαναστασίου
Υποψήφιος Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Πελοποννήσου – Τμήμα Θεατρικών Σπουδών
ppapanastasiou@go.uop.gr

Περίληψη

Το παρόν άρθρο διερευνά τη διασύνδεση επιμέρους γνωστικών αντικειμένων των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών στο Δημοτικό Σχολείο εξετάζοντας μία χαρακτηριστική μελέτη περίπτωσης. Κεντρικός άξονας της μελέτης αποτελεί το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος της *Θεατρικής Αγωγής* στη Γ' τάξη Δημοτικού και η διασύνδεσή του με επιμέρους γνωστικά αντικείμενα στο ωρολόγιο σχολικό πρόγραμμα. Επιχειρώντας να απαντήσουμε σε ορισμένα ερευνητικά ερωτήματα που αφορούν στη διασύνδεση των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών διαφόρων γνωστικών αντικειμένων με το αντίστοιχο πρόγραμμα του μαθήματος της *Θεατρικής Αγωγής* και στο κατά πόσο αυτά αλληλοσυμπληρώνονται, μελετάται η περίπτωση εκπόνησης και υλοποίησης από τον συγγραφέα του παρόντος άρθρου, ενός πολιτιστικού εκπαιδευτικού προγράμματος (project). Ως βασικό ερέθισμα, χρησιμοποιήθηκε το παραμύθι, *Ο μάγος του Οζ* του Λ. Φρανκ Μπάουμ, ώστε να λειτουργήσει ως ένας κειμενικός – παραστασιακός κώδικας για την υλοποίηση ενός εκπαιδευτικού πολιτιστικού προγράμματος. Το παραμύθι λειτουργεί στο πλαίσιο υλοποίησης του project, ως εργαλείο που καταδεικνύει το υπόβαθρο της γλώσσας του θεάτρου (π.χ. το σώμα του λόγου, η τέχνη της υπόκρισης) συνδέοντάς το τόσο με τους επιδιωκόμενους μαθησιακούς στόχους του Προγράμματος Σπουδών του μαθήματος της *Θεατρικής Αγωγής* στην Γ' τάξη Δημοτικού όσο και με τους αντίστοιχους των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων (π.χ. *Γλώσσα, Εικαστικά, Μουσική*), οι οποίοι στη συγκεκριμένη περίπτωση «συνομιλούν» με την υποκριτική τέχνη και εν γένει, με την τέχνη του θεάτρου.

Λέξεις – Κλειδιά: Θεατρική Αγωγή, Νέα Προγράμματα Σπουδών, Δημοτικό Σχολείο, Διαθεματικότητα, project.

Abstract

This article explores the interconnection of individual disciplines within the New Curricula in Primary Education by examining a characteristic case study. The central focus of the study is the New Curriculum for the subject of Theater Education in the third grade of primary school and its connection with other disciplines in the school timetable. In addressing specific research questions concerning the integration of the New Curricula across various disciplines

with the corresponding Theater Education curriculum and the extent to which they complement each other, the article examines the design and implementation of a cultural educational project by the author. As a primary stimulus, the fairy tale *The Wizard of Oz* by L. Frank Baum was utilized as a textual and performative framework for implementing the cultural educational project. Within the project, the fairy tale serves as a tool to highlight the foundational elements of theatrical language (e.g., the embodiment of speech, the art of acting), linking them to the intended learning objectives of the Theater Education curriculum for the third grade. Simultaneously, it connects with the goals of other disciplines (e.g., Language, Visual Arts, Music), which, in this context, "interact" with acting and, more broadly, the art of theater.

Keywords: Theater Education, New Curricula, Primary School, Interdisciplinarity, Project.

Εισαγωγή

Στο σημερινό περιβάλλον της εκπαίδευσης, όπως αυτό διαμορφώνεται, υιοθετούνται πρότυπα συμπεριφοράς, τα οποία σέβονται τις πνευματικές και ανθρωπιστικές αξίες του κόσμου. Η προσπάθεια αυτή ενισχύεται από τον ρόλο του σχολείου, το οποίο συμβάλλει στη διαμόρφωση προσωπικοτήτων και στην ικανοποίηση των συναισθηματικών και νοητικών δεξιοτήτων και ενδιαφερόντων των μαθητών. Παρόλα αυτά στη σημερινή εποχή, κρίνεται ως επιβεβλημένη ανάγκη, η αποτελεσματική ενίσχυση των κοινωνικοποιητικών λειτουργιών του σχολείου, ώστε να διαμορφωθεί ένα στέρεο σχολικό και μαθησιακό περιβάλλον για τους μαθητές.

Για τον παραπάνω σκοπό, θα πρέπει να υπάρξει ένα ολοκληρωμένο εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο θα εστιάζει στα προβλήματα της εποχής αναζητώντας τρόπους αντιμετώπισής τους στον πυρήνα του σχολείου και παράλληλα θα μπορεί να ανταποκρίνεται επιτυχώς στις προκλήσεις των καιρών που διανύουμε. Για να επιτευχθεί ο παραπάνω σκοπός, χρειάζεται το σύστημα να μετατραπεί αυτομάτως από δασκαλοκεντρικό σε μαθητοκεντρικό, όπου θα πρωταγωνιστούν οι μαθητές και οι ανάγκες τους. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, ο εκπαιδευτικός θεσμός (σχολείο) οφείλει να διαμορφώσει τις κατάλληλες συνθήκες που θα παρέχουν σε κάθε άτομο τη δυνατότητα να αυτομορφώνεται συνεχώς ενισχύοντας παράλληλά τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις στάσεις του. Με αυτόν τον τρόπο, θα εξασφαλίζεται η συνοχή του κοινωνικού συνόλου καθώς θα παρέχονται ίσες ευκαιρίες μάθησης σε όλους.

Καθίσταται, επομένως, αντιληπτό ότι, το σημερινό εκπαιδευτικό σύστημα κάθε χώρας καλείται να διαμορφώσει τις κατάλληλες συνθήκες και προδιαγραφές, έτσι ώστε να μπορέσει ο μαθητής να αναπτύξει την προσωπικότητά του και ταυτοχρόνως να ενσωματωθεί με ομαλό τρόπο στο κοινωνικό σύνολο. Ο μαθητής θα πρέπει να ενθαρρυνθεί όσον αφορά στην αυτενέργειά του ως υπεύθυνος πολίτης της χώρας του διαμορφώνοντας ιδέες, αξίες, πεποιθήσεις και πρότυπα μέσα σ' ένα απαιτητικό και διαρκώς μεταβαλλόμενο κοινωνικό περιβάλλον. Η διαμόρφωση ικανών και ενεργών πολιτών προϋποθέτει, από την πλευρά του σύγχρονου εκπαιδευτικού συστήματος, την καλλιέργεια των δεξιοτήτων του μαθητή και την ανάδειξη των ενδιαφερόντων του, την εξασφάλιση ίσων ευκαιριών μάθησης, την κοινωνική, γλωσσική, συναισθηματική, νοητική και ηθική ανάπτυξή του, καθώς επίσης και την ευαισθητοποίησή του σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Ο Χατζηγεωργίου αναπτύσσοντας ορισμένους προβληματισμούς σχετικά με τους σκοπούς και τους στόχους της εκπαίδευσης, γράφει πως: «[...] η ανθρώπινη ιστορία πολλές φορές εκφράζει τους εκπαιδευτικούς στόχους με τη μορφή ιδανικών» (2004: 178 – 179). Για να ισχυροποιήσει την παραπάνω θέση, φέρνει ως παράδειγμα τις έννοιες της «δικαιοσύνης» και της «ελευθερίας» τονίζοντας πως:

«[...] , αν η δικαιοσύνη ή η ελευθερία θεωρηθούν ως ιδανικά, τότε ο τρόπος με τον οποίο θα διεξαχθεί η εκπαιδευτική διαδικασία, θα παίξει τον πρωταρχικό ρόλο στην ανάπτυξη δίκαιων ή ελεύθερων ατόμων» (2004: 179).

Τα Νέα Προγράμματα Σπουδών στο σχολείο

Το μοντέλο που κυριαρχεί στο εκπαιδευτικό μας σύστημα, βασίζεται κυρίως στην αυτοτελή διδασκαλία των διάφορων γνωστικών αντικειμένων. Τα Νέα Προγράμματα Σπουδών των μαθημάτων σε κάθε τάξη (2022), δομούνται με τέτοιο τρόπο, ώστε να εξασφαλίζεται η επεξεργασία των θεματικών ενοτήτων τους από πολλές πλευρές και παράλληλα να αναδεικνύεται η γνώση και η σχέση τους με την πραγματικότητα. Σε αυτό το πλαίσιο, η εφαρμογή της *διαθεματικής προσέγγισης* κρίνεται σημαντική, καθώς μέσω αυτής, ο μαθητής έχει τη δυνατότητα να συγκροτήσει ένα σύνολο γνώσεων και δεξιοτήτων που του επιτρέπουν να διαμορφώνει προσωπική άποψη για επιστημονικά ζητήματα, τα οποία συνδέονται μεταξύ τους και στο επίπεδο της καθημερινής του ζωής.

Για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση που εξετάζουμε στην παρούσα μελέτη, θα πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα, η σχέση του παιδιού με τον εκπαιδευτικό θεσμό. Στην

εκπαιδευτική αυτή βαθμίδα, όπου ο μαθητής –ειδικότερα στις πιο μικρές τάξεις– αντιλαμβάνεται τον κόσμο γύρω του περισσότερο με τις αισθήσεις του, κυρίαρχος στόχος είναι η απόκτηση βασικών εννοιών και αρχών που τον βοηθούν να αναπτύσσει θετικές στάσεις στη ζωή του μαθαίνοντας να συνεργάζεται με τους γύρω του και να καθίσταται αυτομάτως ένας υπεύθυνος και ενεργός πολίτης. Η επιδίωξη αυτή πρέπει να συνδέεται άρρηκτα με τις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών και το νοητικό τους επίπεδο.¹ Η διδασκαλία των μαθημάτων πρέπει να οργανώνεται με τέτοιο τρόπο, έτσι ώστε ο μαθητής να ενθαρρύνεται ως προς την ανάπτυξη συγκεκριμένων δεξιοτήτων/ικανοτήτων, όπως για παράδειγμα είναι η δεξιότητα στην επικοινωνία, στην αποτελεσματική χρήση των αριθμών, στη συνεργασία ή η ικανότητα επίλυσης προβλημάτων, κριτικής επεξεργασίας των πληροφοριών και δημιουργικής επινόησης.

Κάθε ωρολόγιο πρόγραμμα που συντάσσεται σύμφωνα με τους άξονες των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών για κάθε επιμέρους γνωστικό αντικείμενο, θα πρέπει να είναι σχεδιασμένο με τέτοιο τρόπο, ώστε να παρέχει τη δυνατότητα επαρκούς διδασκαλίας του εκάστοτε αντικειμένου σε κάθε τάξη. Για παράδειγμα, στο ωρολόγιο πρόγραμμα διδασκαλίας στο δημοτικό σχολείο προβλέπεται η διδασκαλία των «*Εργαστηρίων Δεξιοτήτων*», διάρκειας τουλάχιστον δύο διδακτικών ωρών εβδομαδιαίως, στο πλαίσιο των οποίων πραγματοποιούνται διαθεματικές δραστηριότητες και σχέδια εργασίας. Με τα «*Εργαστήρια Δεξιοτήτων*» δημιουργείται μία μόνιμη ζώνη, εργαστηριακής, συνεργατικής, διερευνητικής μάθησης. Ταυτοχρόνως εισάγονται νέοι θεματικοί κύκλοι, όπως είναι η ενσυναίσθηση, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, τα ψηφιακά περιβάλλοντα της επιστήμης, της επικοινωνίας και της διακυβέρνησης. Σκοπός είναι όλα τα παιδιά, από το νηπιαγωγείο ως και την Γ' Γυμνασίου να συμμετέχουν σε εργαστήρια καλλιέργειας των δεξιοτήτων του 21ου αιώνα.

¹ Ιδιαίτερα για τους μαθητές με αναπηρίες (Α.μ.Ε.α.), απαιτείται ο σχεδιασμός και η υλοποίηση Εξατομικευμένων Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων (Ε.Ε.Π.) προσαρμοσμένων στις ιδιαιτερότητες και τα ενδιαφέροντά τους καθώς επίσης και εξειδικευμένη βοήθεια για την παρακολούθηση του σχολικού προγράμματος, ανάλογα με το εμπόδιο που αντιμετωπίζουν. Είναι αυτονόητο ότι ο σχεδιασμός για την εκπαίδευση οφείλει να είναι ενιαίος για όλες τις ομάδες των μαθητών. Στο πλαίσιο αυτό, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία (Ν. 2817/2000), ιδιαίτερη μέριμνα πρέπει να λαμβάνεται για την ενσωμάτωση των μαθητών με αναπηρίες (Α.μ.Ε.α.) στα κοινά σχολεία αλλά και της Ειδικής Αγωγής ως αναπόσπαστο κομμάτι της γενικής εκπαίδευσης.

Τα Νέα Προγράμματα Σπουδών διακρίνουν τους στόχους τους σε γνωστικούς, συναισθηματικούς και ψυχοκινητικούς. Πρόκειται για έναν διαχωρισμό που βασίζεται στην ταξινόμια των διδακτικών στόχων που έθεσε ο Bloom (1956) και οι οποίοι ταξινομούνται σε τρεις κατηγορίες: α) γνωστικοί², β) συναισθηματικοί, γ) ψυχοκινητικοί. Βασικό σημείο στην περίπτωση των στόχων είναι αυτοί να διατυπώνονται με σαφήνεια, ώστε να μη μένουν περιθώρια για παρερμηνείες και λανθασμένες προσεγγίσεις. Μάλιστα, οι Bloom & Krathwohl (2000: 38) διακρίνουν την ταξινόμια από την ταξινόμηση, γράφοντας πως στην καλά δομημένη ταξινόμια – σε αντίθεση με την ταξινόμηση– δεν υπάρχουν περιθώρια για αυθαίρετα στοιχεία, γιατί η εγκυρότητά της γίνεται αποδεκτή μόνο εάν συμφωνεί με τις θεωρητικές απόψεις που απορρέουν από τα ερευνητικά πορίσματα.

Η διδασκόμενη ύλη που επιλέγεται και παρέχεται στα Νέα Προγράμματα Σπουδών, πρέπει να είναι τόση, ώστε να μπορεί να αφομοιωθεί από τον μαθητή στον διαθέσιμο διδακτικό χρόνο και παράλληλα να συνδέεται με θέματα που αναπτύσσονται σε άλλα γνωστικά αντικείμενα του προγράμματος σπουδών. Με αυτόν τον τρόπο, ο μαθητής θα μπορεί να ενεργοποιεί την κριτική του σκέψη και να συμμετέχει πρωτοβουλιακά σε δραστηριότητες (projects) που ενισχύουν τη συλλογικότητα και προάγουν το ομαδοσυνεργατικό πνεύμα.

Ένας άλλος, εξίσου σημαντικός, παράγοντας που διαπερνά και καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τη φιλοσοφία των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών, είναι η διδακτική μεθοδολογία που εφαρμόζεται κάθε φορά. Με την εφαρμογή της κατάλληλης μεθοδολογίας στο πλαίσιο της διαθεματικής προσέγγισης, ο εκπαιδευτικός καθίσταται αυτομάτως μεσολαβητής στην αυτόνομη μάθηση, την οποία οι μαθητές αποκτούν μέσα από την ενεργό συμμετοχή τους σε σχετικές δραστηριότητες. Αυτό συμβαίνει καθώς δίνεται ιδιαίτερη έμφαση πλέον στην ενεργητική μεθοδολογία και ορίζονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο οι προδιαγραφές για τη δημιουργία του απαραίτητου υποστηρικτικού διδακτικού υλικού.

² Οι γνωστικοί στόχοι σχετίζονται με την ανάκληση και την ανάμνηση της γνώσης και την ανάπτυξη των νοητικών ικανοτήτων και έχουν να κάνουν με την καλλιέργεια νοητικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων. «Το μοντέλο του Bloom δομείται γύρω από μία εξαβάθμια κλίμακα με αυξανόμενη δυσκολία ως προς τις νοητικές ικανότητες, οι οποίες ξεκινούν από τη γνώση, δηλαδή την ενθύμηση ή περιγραφή εννοιών, ακολουθούν η κατανόηση, η εφαρμογή, η ανάλυση, η σύνθεση και ολοκληρώνονται με την αξιολόγηση, η οποία ταυτίζεται με την κριτική σκέψη» (Χατζηγεωργίου, 2004: 490).

Μία βασική και προτεινόμενη μεθοδολογική προσέγγιση αναφέρεται στην ομαδοσυνεργατική μορφή διδασκαλίας. Οι ομαδοσυνεργατικές μορφές διδασκαλίας κρίνονται αναγκαίες για την υλοποίηση projects, τα οποία προσφέρονται για την οργάνωση δραστηριοτήτων διαθεματικού χαρακτήρα.

«Η λέξη – κλειδί που διακρίνει τα ομαδοσυνεργατικά μοντέλα διδασκαλίας από τα λεγόμενα «ομαδοκεντρικά» είναι ακριβώς το συνθετικό «–συνεργατικός» και προσδιορίζει το σημαντικότερο ζητούμενο από τον τρόπο εργασίας μέσα στην τάξη, που δεν είναι άλλο από την έννοια της αλληλεξάρτησης» (Χαραλάμπους, 2000: 53 – 61).

Η επιλογή των ομαδοσυνεργατικών μεθόδων στο σχολείο τονίζει την αξία της αλληλεπίδρασης και του αλληλοσεβασμού μέσα στην ομάδα, ώστε να κατακτηθεί η γνώση από τον μαθητή, να διαμορφωθεί η κοινωνική συμπεριφορά του και να αποκτηθούν από εκείνους οι απαραίτητες δεξιότητες/ικανότητες. Έτσι λοιπόν, σημαντικοί λόγοι, όπως είναι οι αυξανόμενες ανάγκες κοινωνικοποίησης, οι νέες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες που διαμορφώνονται στη σημερινή εποχή, το δημοκρατικό έλλειμμα, αλλά και οι σύγχρονοι επιστημολογικοί προσανατολισμοί που διατυπώνονται κατά καιρούς, προκρίνουν το ομαδοσυνεργατικό μοντέλο, ως το απαραίτητο μεθοδολογικό εργαλείο, για τη σωστή εφαρμογή της διαθεματικής προσέγγισης στον σχεδιασμό και στην οργάνωση των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών στο σχολείο.

Το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών της Θεατρικής Αγωγής στο Δημοτικό Σχολείο

Η διδασκαλία του Θεάτρου στο Δημοτικό Σχολείο ενθαρρύνει σε σημαντικό βαθμό τους μαθητές, ώστε να μπορούν να λειτουργούν αρμονικά τόσο ως αυτόνομες προσωπικότητες όσο και μέσα στην ομάδα. Ο μαθητής έχει τη δυνατότητα να γνωρίσει καλύτερα τον εαυτό του και να μάθει να συνυπάρχει αρμονικά μέσα σε μία ομάδα αναπτύσσοντας τις φυσικές και διανοητικές του ικανότητες και παρεμβαίνοντας δυναμικά στη διαδικασία του μαθήματος. Παράλληλα, ο μαθητής ευαισθητοποιείται σε ζητήματα που αφορούν τις Τέχνες και τον Πολιτισμό και ενθαρρύνεται, ώστε να συμμετέχει ως ενεργό μέλος σε διαδικασίες παραγωγής πρωτότυπων καλλιτεχνικών προϊόντων. Επομένως, καθίσταται αντιληπτό ότι η *Θεατρική Αγωγή* διευρύνει και εμβαθύνει τις παιδαγωγικές διαδικασίες αλλάζοντας τη σχέση δασκάλου – μαθητή και μαθητών μεταξύ τους.

Σύμφωνα με τις αρχές της Παιδαγωγικής, η αντίληψη και οι δυνατότητες πρόσληψης του παιδιού διαμορφώνονται ανάλογα με την ηλικία. Για τη διδασκαλία του Θεάτρου οι μαθητές θα πρέπει λοιπόν να προχωρήσουν σταδιακά ανάλογα με τις ανάγκες της ηλικίας τους. Έτσι λοιπόν, στο Δημοτικό Σχολείο διακρίνονται τρεις ηλικιακές βαθμίδες, ως ακολούθως:

1. **Α' – Β' Δημοτικού:** Σε αυτές τις τάξεις, το μάθημα διδάσκεται με εμπειρικό και βιωματικό τρόπο, καθώς οι μαθητές αντιλαμβάνονται τον κόσμο γύρω τους αισθησιοκινητικά. Το μάθημα δεν περιλαμβάνει κάποια συγκεκριμένη ύλη, ωστόσο συνδέεται διαθεματικά με τα επιμέρους γνωστικά αντικείμενα που διδάσκονται στις συγκεκριμένες τάξεις.

2. **Γ' – Δ' Δημοτικού:** Σε αυτές τις τάξεις, παρατηρείται η εξελικτική πορεία των προσωπικών ικανοτήτων του μαθητή (φυσικές, διανοητικές), η οποία έχει, ήδη, ξεκινήσει από τις πρώτες τάξεις και πλέον το παιδί μαθαίνει να λειτουργεί ως μέλος μίας ομάδας θέτοντας όρια στον εαυτό του και στους γύρω του.

3. **Ε' – Στ' Δημοτικού:**³ Στις τελευταίες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου, οι μαθητές έχοντας πλέον αναπτύξει σημαντικά τις ικανότητές τους και παράλληλα έχοντας συνειδητοποιήσει, ότι αποτελούν μέλος μίας ομάδας, είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν ερεθίσματα που προσλαμβάνουν από το εξωτερικό περιβάλλον του σχολείου και να τα αξιολογήσουν βελτιώνοντας την ατομική τους έκφραση μέσα στο χώρο, ή σε σχέση με το λόγο και τα κείμενα.

Το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος της *Θεατρικής Αγωγής* στο Δημοτικό Σχολείο (2022) συνδέεται, κατά κάποιον τρόπο, με τα περισσότερα προγράμματα σπουδών των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων που διδάσκονται (οριζόντια σύνδεση) στο ωρολόγιο πρόγραμμα μαθημάτων. Ωστόσο, η μεγαλύτερη σύνδεσή του παρατηρείται με μαθήματα, όπως: η *Γλώσσα*, τα *Εικαστικά*, η *Μουσική* και τα *Εργαστήρια Δεξιοτήτων*, τα οποία κατέχουν περίοπτη θέση στο ωρολόγιο πρόγραμμα διδασκαλίας. Στην περίπτωση του μαθήματος της *Γλώσσας*, η έμφαση δίνεται στα εργαλεία εκείνα που χρησιμοποιούνται, ως επί το πλείστον, και στο Θέατρο, ώστε ο ίδιος ο μαθητής να υποστηριχθεί καταλλήλως αναπτύσσοντας τις δεξιότητές του στον προφορικό λόγο.

³ Να σημειωθεί ότι με σχετική υπουργική απόφαση το 2016, το μάθημα της *Θεατρικής Αγωγής* αφαιρέθηκε από το υποχρεωτικό ωρολόγιο πρόγραμμα διδασκαλίας των δύο τελευταίων τάξεων της Πρωτοβάθμιας Υποχρωτικής Εκπαίδευσης (Ε' & Στ' τάξη).

Στην περίπτωση του μαθήματος των *Εικαστικών*, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην παρατήρηση, την έρευνα και τον πειραματισμό του μαθητή με διάφορες καλλιτεχνικές (εικαστικές) μορφές έκφρασης, ότι δηλαδή συμβαίνει και με την περίπτωση της τέχνης του Θεάτρου. Ο μαθητής αντιλαμβάνεται πώς ένα καλλιτεχνικό έργο μπορεί να μεταδώσει μηνύματα καθιστώντας με αυτό τον τρόπο την τέχνη ως ένα εργαλείο για την αποδοχή της διαφορετικότητας του «άλλου». Ειδικότερα στη Γ' τάξη, επιδιώκεται ο μαθητής να εκφράσει ενθουσιασμό για καλλιτεχνικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται σε ατομικό ή ομαδικό επίπεδο και επιπροσθέτως να εξοικειωθεί, ώστε να συνδέει ιδέες και έννοιες μεταξύ τους.

Παράλληλα η *Μουσική*, ως μορφή τέχνης και πολιτισμού, μπορεί να συνδυαστεί με το Θεατρικό Παιχνίδι και την τέχνη του Θεάτρου εν γένει, καθώς ενθαρρύνει τον μαθητή ως προς την έκφρασή του και τη δραστηριοποίησή του με τα διάφορα πολιτισμικά δρώμενα που λαμβάνουν χώρα στο σχολείο του. Για παράδειγμα, η συμμετοχή στη χορωδία του σχολείου ή στο στήσιμο μίας μουσικοθεατρικής παράστασης αναδεικνύει τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και τις κλίσεις ενός μαθητή, ο οποίος χρησιμοποιώντας τα εργαλεία του θεατρικού παιχνιδιού, μαθαίνει να συνδέει τις εικόνες, τα σύμβολα και τους ήχους μεταξύ τους. Με αυτό τον τρόπο, το παιδί ενθαρρύνεται ως προς την έκφραση των αισθήσεων και τη «στάση» (αντίδραση), που του προκαλούν διάφορα ηχητικά και οπτικά ερεθίσματα που προσλαμβάνει από το εξωτερικό περιβάλλον του σχολείου.

Στο πλαίσιο υλοποίησης των *Εργαστηρίων Δεξιοτήτων* στο ωρολόγιο πρόγραμμα διδασκαλίας στο Δημοτικό Σχολείο, το γνωστικό αντικείμενο της *Θεατρικής Αγωγής* εμπεριέχει και ενισχύει την παρουσία των 4cs στην εκπαίδευση στο πεδίο του «*Ζω καλύτερα – Εν ζην*».⁴ Σύμφωνα με τη Φανουράκη (2021):

«[...] στα εργαστήρια δεξιοτήτων, η θεατρική αγωγή μπορεί να λειτουργήσει δυναμικά ως αυτόνομη τέχνη και επιστήμη, ως μία μεθοδολογία και ένας

⁴ «Οι θεματικές του κύκλου «*Ζω καλύτερα – Εν ζην*» αποτελούν πηγή και υλικό για τον σχεδιασμό δραστηριοτήτων θεατρικής αγωγής, ενώ παράλληλα η θεατρική αγωγή μπορεί να ενισχύσει τις βιωματικές προσεγγίσεις των επιμέρους υποπεδίων και θεματικών. Θέματα αυτομέριμνας και ψυχικής υγείας, διατροφής, ψυχικής και συναισθηματικής υγείας, προλήψεων και εξαρτήσεων, ασφάλειας στο διαδίκτυο και στην πλοήγηση, ευαισθητοποίησης σε θέματα αναπηρίας και ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών κ.ά., αποτελούν περιεχόμενο μαθημάτων, προγραμμάτων και δρώμενων θεατρικής αγωγής, ενώ παράλληλα το θέατρο γίνεται αρωγός στην πολυτροπική προσέγγισή τους στο σχολείο» (Φανουράκη, 2021: Ανάκτηση από <https://iep.edu.gr/el/psifiako-apothesis/skill-labs> στις 18/11/2024).

«δρόμος» για την έμπρακτη εφαρμογή των δεξιοτήτων μάθησης σε παιδιά και εφήβους» (Ανάκτηση από <https://iep.edu.gr/el/psifiako-apothesis/skill-labs> στις 18/11/2024).

Στην επόμενη ενότητα, παρουσιάζεται με αναλυτικό τρόπο η μελέτη περίπτωσης ενός Πολιτιστικού Εκπαιδευτικού Προγράμματος που εκπονήθηκε από τον συγγραφέα της παρούσας εργασίας στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών του καθηκόντων, ως Δάσκαλος *Θεατρικής Αγωγής* (Π.Ε. 91.01), σε ιδιωτικό εκπαιδευτήριο του Νομού Αττικής. Μέσω της μελέτης περίπτωσης που εξετάζεται παρακάτω, επιχειρείται αρχικά να καταδειχθεί το βασικό υπόβαθρο και το πλαίσιο υλοποίησης των δραστηριοτήτων του πολιτιστικού προγράμματος (project). Εν συνεχεία, τεκμηριώνεται η σύνδεση των στόχων του προγράμματος με τους επιδιωκόμενους στόχους του Προγράμματος Σπουδών τόσο στο μάθημα της *Θεατρικής Αγωγής* (Γ' τάξη Δημοτικού) όσο και στα επιμέρους γνωστικά αντικείμενα (μαθήματα) που διδάσκονται στην ίδια τάξη και σχετίζονται άμεσα με την τέχνη του Θεάτρου.

***Ο μάγος του Οζ* συνομιλεί με τους μαθητές της Γ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου**

Η επιλογή του παραμυθιού: *Ο μάγος του Οζ* του Λ. Φρανκ Μπάουμ για την υλοποίηση πολιτιστικού εκπαιδευτικού προγράμματος (project) αποτέλεσε μία συνειδητή απόφαση, απόρροια των μαθημάτων της *Θεατρικής Αγωγής*, τα οποία οι μαθητές των τριών τμημάτων της Γ' τάξης του Ιδιωτικού Δημοτικού Σχολείου παρακολούθησαν, στο πλαίσιο του ωρολόγιου προγράμματος διδασκαλίας (1 διδακτική ώρα την εβδομάδα), όπως αυτό ορίζεται από το αντίστοιχο Πρόγραμμα Σπουδών. Το συγκεκριμένο πολιτιστικό πρόγραμμα υλοποιήθηκε και παρουσιάστηκε σε ειδική εκδήλωση του σχολείου. Στο πρόγραμμα, συμμετείχαν 3 τμήματα (συνολικά 65 μαθητές) με τη συνολική διάρκεια προετοιμασίας και ολοκλήρωσης του προγράμματος να ορίζεται στους 4 μήνες.

Αρχικά, το συγκεκριμένο παραμύθι επιλέχθηκε, ώστε να καλύψει, εκτός από τους μαθησιακούς στόχους του αντικειμένου της *Θεατρικής Αγωγής* που αναφέρθηκαν παραπάνω και τους στόχους της θεματικής ενότητας: «*Ζω καλύτερα – Ευ ζην: Θεατρική Αγωγή και Δεξιότητες Μάθησης*», όπως αυτοί ορίζονται στο πλαίσιο υλοποίησης των *Εργαστηρίων Δεξιοτήτων*. Οι δραστηριότητες του προγράμματος εκτυλίσσονταν μέσα στον μαγευτικό κόσμο του παραμυθιού, των χαρακτήρων και των εικόνων του με απώτερο σκοπό, οι μαθητές να βελτιώσουν περισσότερο τη δομή

του προφορικού τους λόγου (σύνδεση με Πρόγραμμα Σπουδών Γλώσσας, 2022) και παράλληλα να εμπλακούν ενεργητικά σε ομαδοσυνεργατικά διαθεματικά projects (σύνδεση με Πρόγραμμα Σχεδιασμού & Υλοποίησης *Εργαστηρίων Δεξιότητων*), ώστε να αποκτήσουν ενσυναίσθηση και να δημιουργήσουν μία περιοχή, πέραν του καθιερωμένου, όπου οι μαθητές (παιδιά) θα μπορούσαν να εκφράζονται ελεύθερα, να αισθάνονται μεγαλύτερη ασφάλεια μέσα στην ομάδα που έχουν δημιουργήσει οι ίδιοι και με αυτόν τον τρόπο, ο κάθε μαθητής να μπορεί να εναποθέσει το βάρος και τα άγχη του μέσα σε αυτήν και να τα μοιράζεται με τα υπόλοιπα μέλη της.

Το παραμύθι του Λ. Φρανκ Μπάουμ προσφέρεται για τους παραπάνω σκοπούς, καθώς η δομή και το περιεχόμενό του επιτρέπουν στον εκπαιδευτικό του μαθήματος της *Θεατρικής Αγωγής* αλλά και στους εκπαιδευτικούς των υπόλοιπων μαθημάτων του αισθητικού κορμού (*Μουσική, Εικαστικά*) να επινοήσουν δραστηριότητες καλλιτεχνικής έκφρασης που βοηθούν τους μαθητές να εξοικειωθούν με την ιδιαίτερη αξία των εναλλακτικών οπτικών που μπορούν να προκύψουν για κάθε θέμα. Στην περίπτωση του εν λόγω παραμυθιού, οι μαθητές έχουν την ευκαιρία μαζί με τους δασκάλους τους να μνηθούν στο μαγικό κόσμο της χώρας του μάγου του Οζ και να συνειδητοποιήσουν βαθιά τη σημασία της φιλίας, του σπιτιού και της οικογένειας.

Σε αυτό το σημείο, το μάθημα της *Θεατρικής Αγωγής* κινητοποιεί την υποκειμενική ματιά του «άλλου», δηλαδή του μαθητή, ώστε να μπορεί να εκφράζεται για κάποιο πολύ συνηθισμένο θέμα λαμβάνοντας υπόψη, κάθε φορά, τη διαφορετική θεώρηση του κόσμου που τον περιβάλλει. Τα παιδιά, μέσα από κατάλληλα σχεδιασμένες δραστηριότητες, καλούνται να συνειδητοποιήσουν ότι καθετί μπορεί να αποκτά διαφορετικές σημασίες, ανάλογα με την οπτική γωνία που υιοθετούμε, και πως η κατανόηση της υποκειμενικής ματιάς κάθε μέλους της ομάδας πλουτίζει τη δυνατότητά μας να αντιμετωπίζουμε κριτικά την πραγματικότητα γύρω μας και συμβάλλει στον επικοινωνιακό πολιτισμό.

Η επιλογή του παραμυθιού δεν πραγματοποιήθηκε τυχαία καθώς εκείνη την περίοδο, στο πλαίσιο του μαθήματος, οι μαθητές της συγκεκριμένης τάξης εργάζονταν με τον γράφοντα σε ασκήσεις δραματοποίησης κλασικών παραμυθιών εφαρμόζοντας τη δομή των τεσσάρων φάσεων ενός Θεατρικού Παιχνιδιού⁵

⁵ Το παιχνίδι αποτελεί το πρώτο μέσο για την επαφή του παιδιού με την τέχνη εκφράζοντας τη βαθιά του παρόρμηση για έκφραση και συμμετοχή στα κοινά (Κουρετζής, 2008). Το Θεατρικό Παιχνίδι είναι

(απελευθέρωση, αναπαραγωγή, θεατρική δράση, αξιολόγηση). Το πρόγραμμα ξεκίνησε σταδιακά να υλοποιείται στις αρχές του προηγούμενου έτους (2024), ώστε να υπάρξει ο απαραίτητος χρόνος που απαιτείτο για τη σωστή προετοιμασία και διάχυση των αποτελεσμάτων του στην καλοκαιρινή εκδήλωση του σχολείου (Ιούνιος 2024). Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος που τέθηκαν, ήταν οι ακόλουθοι:

Σε επίπεδο γνώσεων:

- Οι μαθητές αναμένεται να γνωρίζουν τους χαρακτήρες και την ιστορία του παραμυθιού.
- Να γνωρίζουν τα βασικά δομικά μέρη συγγραφής και αφήγησης ενός παραμυθιού.

Σε επίπεδο ικανοτήτων:

- Να κατασκευάζουν θεατρικές μάσκες εμπνευσμένοι από τους χαρακτήρες ενός παραμυθιού.
- Να εφαρμόζουν τις βασικές αρχές του θεατρικού κώδικα (ερμηνεία, θεατρική έκφραση, κ.λπ.) σε μικρά αυτοσχεδιαστικά δράματα.
- Να χρησιμοποιούν σωστά τον προφορικό και γραπτό λόγο.
- Να ασκούν σωστά τις δεξιότητες της προσοχής, της συγκέντρωσης και του συντονισμού.

Σε επίπεδο στάσεων:

- Να υιοθετούν θετική στάση προς τα διάφορα λογοτεχνικά κείμενα.
- Να παροτρυνθούν στην εξοικείωση θεατρικών τεχνικών, ώστε να τις ενσωματώνουν στην ανάγνωση και ερμηνεία των διαφόρων γλωσσικών κειμένων που διαβάζουν.

μία ιδιαίτερη μορφή παιχνιδιού στην οποία χρησιμοποιούνται με τρόπο πιο ελεύθερο και δημιουργικό στοιχεία και τεχνικές του θεάτρου. Αποτελεί το σημείο συνάντησης θεάτρου και παιχνιδιού και συμπεριλαμβάνει όλα τα είδη του παιχνιδιού προσποίησης, δηλαδή το παιχνίδι ρόλων (play role), το φανταστικό παιχνίδι (fantasy play), το παιχνίδι προσωποποίησης, το διερευνητικό, το κοινωνιοδραματικό (sociodramatic play) και το συμβολικό παιχνίδι (Mellou, 1995). Το Θεατρικό Παιχνίδι δίνει ευκαιρίες για εξωτερίκευση των συναισθημάτων που μαζί με τη συμμετοχή του σώματος και της σκέψης συμβάλλουν στη συνειδητοποίηση του εαυτού, την αυτοπραγμάτωση και τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου (Σέργη, 1987). Βοηθά τους μαθητές να οργανώσουν και να εξωτερικεύσουν τις εμπειρίες, τις γνώσεις, τις ιδέες, τα συναισθήματά τους και τους προβληματισμούς τους, χρησιμοποιώντας το σύνολο των εκφραστικών τους μέσων (λεκτικών και μη λεκτικών). Με τον τρόπο αυτό, συμβάλλει στην κινητική, συναισθηματική και γλωσσική ανάπτυξη, στη βιωματική γνώση του χώρου, στην καλλιέργεια ομαδικού πνεύματος και κλίματος εμπιστοσύνης και στην ανακάλυψη του σώματος. Οι μαθητές απελευθερώνονται, χαίρονται, ψυχαγωγούνται και έχουν τη δυνατότητα να πειραματιστούν χωρίς περιορισμούς.

- Να ενθαρρυνθεί το κλίμα συνεργασίας και η επικοινωνία ανάμεσα στους μαθητές μέσα από τις ομαδικές εργασίες (αυτοσχεδιασμός, θεατρικός κύκλος) που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο του προγράμματος.

Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε σε 14 συναντήσεις (1 διδακτική ώρα/εβδομάδα του μαθήματος της *Θεατρικής Αγωγής* σε κάθε τμήμα της Γ' τάξης). Στις τρεις πρώτες συναντήσεις με κάθε τμήμα (3 συνολικά), έγινε μία πρώτη ανάγνωση του παραμυθιού από τον δάσκαλο του μαθήματος με μορφή αφήγησης. Τα παιδιά άκουγαν την αφήγηση χωρίς να έχουν μπροστά τους το παραμύθι, ώστε με αυτό τον τρόπο να ενισχυθεί η ακουστική τους αντίληψη και ταυτοχρόνως να ενθαρρυνθεί η ικανότητά τους για σωστή ακρόαση, διατύπωση, εξήγηση και επιχειρηματολογία με ακρίβεια και αυτοπεποίθηση (σύνδεση με Πρόγραμμα Σπουδών Γλώσσας). Ακολουθώντας λοιπόν τους κανόνες της δομής ενός Θεατρικού Παιχνιδιού (α' φάση της απελευθέρωσης), βάλαμε σε χαμηλή ένταση τη μουσική του παραμυθιού⁶ και ξεκινήσαμε να διαβάζουμε και να αφηγούμαστε με εκφραστικό τρόπο το παραμύθι του Λ. Φρανκ Μπάουμ. Οι μαθητές, με αυτό τον τρόπο, ευαισθητοποιήθηκαν ανακαλύπτοντας, μέσω της αφήγησης του παραμυθιού, τα μυστικά όλων των πρωταγωνιστών του μύθου.

Με την ολοκλήρωση του παραμυθιού (τέλος τρίτης συνάντησης), ζητήθηκε από κάθε μαθητή να γράψει σε μία σελίδα του τετραδίου του (εργασία στο σπίτι) μία σύντομη αφήγηση για έναν από τους αγαπημένους του χαρακτήρες που υπάρχουν μέσα στο παραμύθι. Έτσι, οι μαθητές κλήθηκαν να συνειδητοποιήσουν ποια είναι η σύνδεση μεταξύ της προφορικής και γραπτής γλώσσας του παραμυθιού, να αναγνωρίσουν τη διαφορά ανάμεσα στις εικόνες του παραμυθιού και στη γραπτή απόδοσή τους με λέξεις και παράλληλα να συνειδητοποιήσουν τη συνάφεια και τις διαφορές μεταξύ προφορικού και γραπτού λόγου (σύνδεση με Πρόγραμμα Σπουδών Γλώσσας).

Όσον αφορά στη σύνδεση των στόχων του παραμυθιού και του μαθήματος της *Θεατρικής Αγωγής* με τη λογοτεχνική διάσταση του μαθήματος της *Γλώσσας*, οι μαθητές κλήθηκαν, μέσω της μικρής εργασίας που τους ανατέθηκε για το σπίτι, να διευρύνουν την αναγνωστική τους ικανότητα προσεγγίζοντας και τον βιοματικό λόγο αλλά και να εξοικειωθούν καλύτερα με στοιχεία δομής, περιεχομένου και ύφους ενός

⁶ Το μουσικό κομμάτι που ακούστηκε στη συγκεκριμένη φάση του παιχνιδιού, αντλήθηκε από τον παρακάτω ηλεκτρονικό σύνδεσμο: <https://www.youtube.com/watch?v=gMW05edjooU>

λογοτεχνικού κειμένου (παραμύθι). Οι περισσότεροι μαθητές είχαν, ήδη, στην κατοχή τους ή γνώριζαν το συγκεκριμένο παραμύθι, οπότε τους ήταν αρκετά πιο εύκολο να ανατρέξουν σε αυτό και να θυμηθούν αρκετά πράγματα από την αφήγησή του.

Στις επόμενες τρεις συναντήσεις με τις ομάδες των τμημάτων, χρησιμοποιώντας ως μοχλό τα βασικά εργαλεία του μαθήματος της *Θεατρικής Αγωγής* (σωματική ενεργοποίηση, εκφραστική επικοινωνία, δημιουργική συνεργασία ομάδας, μορφές δραματικής έκφρασης), ξεκινήσαμε να στήνουμε σιγά – σιγά το project. Έχοντας, ήδη, κάνει τη σχετική δραματουργική επεξεργασία του κειμένου μέσω της αφήγησής του αλλά και προχωρώντας στο επόμενο στάδιο (δημιουργική γραφή) που αφορούσε στη μικρή εργασία που ανατέθηκε στους μαθητές, συνεχίσαμε το πρόγραμμα στην τάξη με ορισμένες βιωματικές ασκήσεις.⁷ Προκειμένου να προχωρήσουμε σε αυτό το στάδιο, ζητήσαμε να μας παραχωρηθεί, για τις επόμενες συναντήσεις μας, η αίθουσα εκδηλώσεων του σχολείου, ώστε να υπάρχει ελεύθερος χώρος που να επιτρέπει την ακίνδυνη και ανεμπόδιστη κίνηση των μαθητών και ο κατάλληλος εξοπλισμός, ώστε ο δάσκαλος να προετοιμάσει τη μουσική και τους ήχους που θα χρησιμοποιηθούν κατά τη διάρκεια των δράσεων.

Περνώντας σταδιακά στη β' φάση του παιχνιδιού, οι μαθητές σύμφωνα με τα ερεθίσματα που είχαν αποκτήσει από την πρώτη φάση (αφήγηση, δημιουργική γραφή) και έχοντας πλέον στα χέρια τους το διασκευασμένο παραμύθι, έκαναν κάποιες ασκήσεις για την ενεργοποίηση του σώματος και των αισθήσεων ενταγμένες στο περιβάλλον της τάξης. Συνδέοντας το Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος της *Θεατρικής Αγωγής* με το αντίστοιχο της *Μουσικής* (2022), οι μαθητές ξάπλωσαν στο πάτωμα και έκαναν πως «κοιμούνται» υπό τους ήχους της μουσικής του παραμυθιού.⁸ Σε αυτό το σημείο, κινητοποιήθηκαν, ώστε να κρατήσουν κλειστά τα μάτια τους, να αισθανθούν τη μουσική και να δημιουργήσουν στο νου τους εικόνες

⁷ Πριν από τις ασκήσεις ενεργοποίησης των αισθήσεων, είναι χρήσιμο να προηγούνται ασκήσεις χαλάρωσης, ώστε οι μαθητές να αποφορτίζονται από την ένταση, να χαλαρώνουν οι μύες τους, να αποκτά πλαστικότητα το σώμα τους και να εκφράζεται καλύτερα το συναίσθημά τους. Η χαλάρωση συνδέεται με τους ρυθμούς ανοίγματος και κλεισίματος, με την αναπνοή, με τη γέννηση εικόνων (Beauchamp, 1998). Αρχικά, οι μαθητές είναι όρθιοι σε χαλαρή στάση και ακούνε μουσική παρατηρώντας το χώρο. Στη συνέχεια κάθονται, κλείνουν τα μάτια, σκέφτονται κάτι ευχάριστο (συναισθηματική μνήμη) και αισθάνονται διάφορα σημεία του σώματός τους (καρδιά, πνεύμονες, μάτια, κλπ.).

⁸ Το μουσικό κομμάτι που ακούστηκε στη συγκεκριμένη φάση του παιχνιδιού, αντλήθηκε από τον παρακάτω ηλεκτρονικό σύνδεσμο: <https://www.youtube.com/watch?v=PSZxmZmBfnU>.

του παραμυθιού με βάση τη μουσική. Μέσω των εργαλείων/τεχνικών του Θεατρικού Παιχνιδιού (αισθησιοκινητική δράση, καθοδηγούμενη φαντασία) και των ήχων της μουσικής, οι μαθητές ενθαρρύνονται να δημιουργούν εικόνες σε συνδυασμό με ακουστικά ερεθίσματα και να διαμορφώνουν μία «στάση» που τους προκαλούν τα διάφορα ηχητικά ερεθίσματα, όπως είναι για παράδειγμα, οι ήχοι της φύσης. Η πέμπτη συνάντηση ολοκληρώθηκε με τη δημιουργία τυχαίων ομάδων στον χώρο, όπου οι μαθητές, υπό τις οδηγίες του γράφοντος, πήραν μαζί τους τα τύμπανα που υπήρχαν στην αίθουσα και ξεκίνησαν να περπατούν με ρυθμό στον χώρο, υπό τους ήχους της μουσικής, αποκτώντας την αίσθηση ότι βρίσκονται στη χώρα του Μάγου του Οζ.

Οι επόμενες τρεις συναντήσεις μας ήταν αφιερωμένες στην Γ' φάση του παιχνιδιού (σκηνική δράση). Οι μαθητές χωρίστηκαν σε νέες ομάδες και παρίσταναν ήρωες του παραμυθιού που γυρνούν στους δρόμους της χώρας του μάγου του Οζ αναζητώντας το μαγικό φίλτρο που θα τους βοηθήσει να επιστρέψουν πίσω στο σπίτι και στην οικογένειά τους. Στη συγκεκριμένη φάση του παιχνιδιού, χρησιμοποιήσαμε μερικά λόγια από το διασκευασμένο παραμύθι, ώστε οι μαθητές με τη φωνή των ηρώων της ιστορίας να ξεδιπλώσουν τις σκέψεις και τη φαντασία τους. Κάθε μαθητής επέλεξε τον αγαπημένο του χαρακτήρα από το παραμύθι και στη συνέχεια, προσπάθησε να αποδώσει με δικά του λόγια το συναισθηματικό του υπόβαθρο εξηγώντας για ποιον λόγο ο ήρωάς του σκέφτεται, όπως σκέφτεται και προβαίνει σε συγκεκριμένες ενέργειες.

Με αυτό τον τρόπο, οι μαθητές διευρύνουν τη σχέση τους με το «λόγο» και τις δυνατότητες γλωσσικής έκφρασης και παράλληλα μαθαίνουν να λειτουργούν αποτελεσματικά μέσα στην ομάδα οριοθετώντας πιο εύκολα τον εαυτό τους και τους άλλους (διασύνδεση Προγραμμάτων Σπουδών *Γλώσσας & Θεατρικής Αγωγής*). Επιπλέον, οι μαθητές καλούνται να μυηθούν στους κώδικες του Θεάτρου αναλαμβάνοντας να παρουσιάσουν με σκηνικούς αυτοσχεδιασμούς σκηνές από το παραμύθι, αξιοποιώντας το υλικό που προέκυψε από τις προηγούμενες δράσεις (διασκευασμένο παραμύθι). Επιλέγουν σκηνές, ρόλους, μουσικές και χρησιμοποιούν την κίνηση και τον λόγο τους για να συνθέσουν το θεατρικό δρώμενο.

Στη συνέχεια των εργασιών του προγράμματος (έβδομη συνάντηση), αποφασίστηκε κάθε τμήμα της Γ' τάξης να προετοιμάσει ένα μικρό αυτοσχέδιο δρώμενο που θα βασιζόταν εξ ολοκλήρου στο διασκευασμένο παραμύθι του Λ. Φρανκ Μπάουμ. Επειδή, ήταν αντικειμενικά δύσκολο να συντονιστούν και τα τρία

τιμήματα ταυτοχρόνως, ώστε να προκύψει ένα ενιαίο αυτοσχεδιαστικό δρώμενο, οι σκηνές του παραμυθιού (10 στο σύνολο) ισομοιράστηκαν μεταξύ των τμημάτων (τρεις για το καθένα) με την τελευταία σκηνή να παρουσιάζεται αφηγηματικά από τους δασκάλους των τάξεων. Σε κάθε τμήμα έγινε ανάθεση ρόλων στους μαθητές, ώστε στις επόμενες συναντήσεις να γίνεται και η σχετική προετοιμασία με την ανάγνωση του κειμένου και την αποστήθιση μερικών προτάσεων μέσα απ' αυτό, εφόσον ο βασικός κορμός του δρώμενου αφορούσε στη σκηνική δράση των μαθητών (καθοδηγούμενος αυτοσχεδιασμός).

Το θέατρο από τη φύση του αποτελεί συλλογική τέχνη, σύνθετη δημιουργία και εκτέλεση. Ένας από τους πρωταρχικούς σκοπούς της ένταξής του στην εκπαίδευση είναι η κοινωνικοποίηση του παιδιού, που συντελείται μέσα από την ομαδική δράση και δημιουργία. Το θεατρικό παιχνίδι βοηθά τον μαθητή να κατανοήσει την ανάγκη της ομαδικής εργασίας και της αρμονικής συνεργασίας για την εκτέλεση συλλογικού έργου. Μαθαίνει να αποδέχεται τα όρια και τους περιορισμούς που θέτει η ομάδα, συνειδητοποιεί την ανάγκη τήρησης των κανόνων, παραχωρεί χώρο στους άλλους και σέβεται τις προτιμήσεις του. Προκειμένου λοιπόν, η παραπάνω θέση να εφαρμοστεί στην πράξη και παράλληλα να υπάρξει διασύνδεση με το μάθημα των *Εικαστικών*, ανατέθηκε σε κάθε μαθητή από κάθε τμήμα ξεχωριστά, η κατασκευή της θεατρικής μάσκας του χαρακτήρα του με χρήση ανακυκλώσιμων υλικών. Οι συγκεκριμένες μάσκες θα χρησιμοποιούνταν από τους μαθητές, ως σκηνικό αντικείμενο, κατά τη διάρκεια του αυτοσχεδιαστικού δρώμενου και στη συνέχεια θα εκτίθεντο σ' έναν ειδικά διαμορφωμένο χώρο του σχολείου την ημέρα της καλοκαιρινής γιορτής (Εργαστήριο κατασκευής θεατρικής μάσκας).

Το εργαστήριο κατασκευής της θεατρικής μάσκας και των διάφορων σκηνικών αντικειμένων (κοστούμια, ρούχα, κλπ.) που θα χρησιμοποιούνταν για τις ανάγκες του δρώμενου, υλοποιήθηκε ως δραστηριότητα στις επόμενες δύο συναντήσεις με τα τρία τμήματα. Στο Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος των *Εικαστικών* για τη Γ' Δημοτικού (2022) προβλέπεται η ενασχόληση με τον πηλό.⁹ Συνεπώς, αποφασίσαμε να δοκιμάσουμε σε κάθε τμήμα να φτιάξουμε μία μάσκα από

⁹ Διαθεματικά συνδέεται με τα επιμέρους γνωστικά αντικείμενα της τάξης ως ακολούθως: α) Από το βιβλίο μαθητή Γ' τάξης (*Τα απίθανα μολύβια*) γίνεται γλωσσική επεξεργασία των κειμένων: *Τα θαύματα του πηλού, Το παλιό κάστρο, Η υφάντρα στο χωριό*, β) Από το βιβλίο *Ιστορίας* γίνεται σύνδεση, επεξεργασία και ταξινόμηση των κεραμικών όλων των περιόδων που εξετάζονται (Μινωική, Μυκηναϊκή κλπ.).

πηλό. Η επιλογή του πηλού, ως κεντρικού αντικειμένου, αποσκοπεί: α) Για τον εκπαιδευτικό να αποκτήσει διδακτική ικανότητα στην πηλοπλαστική και ικανότητα στη διαθεματική μεθοδολογία, β) Για τον μαθητή να γνωρίσει αυτό το υλικό και τις κατάλληλες τεχνικές κατασκευής του, ώστε να αναπτύξει διάφορες ιδέες χρησιμοποιώντας το στην καθημερινή του ζωή.

Για να επιτευχθεί ο παραπάνω σκοπός και να αποκτηθεί επιπλέον χρόνος, ζητήθηκε από τους δασκάλους κάθε τάξης να αφιερώσουν εκείνη την εβδομάδα 1 διδακτική ώρα από το μάθημα των *Εικαστικών*, ώστε να εξηγήσουν στα παιδιά τον ακριβή τρόπο κατασκευής μία μάσκας από πηλό. Παράλληλα, οι περισσότεροι μαθητές είχαν φέρει μαζί τους στην τάξη τα απαραίτητα υλικά που απαιτούνται.¹⁰ ώστε να ξεκινήσουν σταδιακά την κατασκευή της μάσκας τους, η οποία θα ολοκληρωνόταν στο σπίτι την περίοδο των εορτών του Πάσχα.

Οι δύο τελευταίες συναντήσεις για την ολοκλήρωση του προγράμματος πραγματοποιήθηκαν, μετά την πασχαλινή ανάπαυλα. Αρχικά, για να αποκτηθεί πολύτιμος χρόνος που θα επέτρεπε τον πλήρη συντονισμό και των τριών τμημάτων, αξιοποιήθηκαν στη διάρκεια του τελευταίου μήνα υλοποίησης του προγράμματος, εκτός από τις διδακτικές ώρες του μαθήματος της *Θεατρικής Αγωγής*, και ορισμένες διδακτικές ώρες από τα *Εργαστήρια Δεξιοτήτων* με μερική τροποποίηση στο ωρολόγιο πρόγραμμα. Στο σημείο αυτό, προχωρήσαμε στην τέταρτη και τελευταία φάση του παιχνιδιού με κάθε τμήμα (1 διδακτική ώρα του μαθήματος), όπου οι μαθητές, εκτός ρόλου, συγκεντρώθηκαν σε κύκλο εκφράζοντας τις εντυπώσεις και τα συναισθήματά τους για τις δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος. Ακόμα, αξιολόγησαν τον βαθμό συμμετοχής τους στις δράσεις και τη μεταξύ τους συνεργασία ως ομάδα. Ως δάσκαλος και συντονιστής του προγράμματος, προκειμένου να βοηθήσω τους μαθητές να εκφραστούν προφορικά, τους έθεσα ορισμένα ερωτήματα, όπως:

- ✓ *Ποιες στιγμές νιώσατε μεγάλη ευχαρίστηση;*
- ✓ *Τι σας δυσκόλεψε περισσότερο;*
- ✓ *Τι θα μπορούσατε να κάνετε με διαφορετικό τρόπο;*
- ✓ *Ποιες εικόνες από το παραμύθι έρχονται στο νου σας; Μπορείτε να τις ζωγραφίσετε;*

¹⁰ Υλικά που ζητήθηκαν από τους μαθητές για την κατασκευή της θεατρικής τους μάσκας: χαρτοσακούλες, πολτός από χαρτί, παλιές εφημερίδες, νάυλον, χαρτόνια, χαρτί γκοφρέ – γλασέ, κομμάτια ύφασμα, πολύχρωμες κορδέλες, άχυρο, μαλλί, βαμβάκι, φύλλα φυτών ή δέντρων, λαστιχάκια, σπόγγος, κόλλες διάφορες. Από χρώματα: δακτυλομοπιές, τέμπερες, παστέλ και μαρκαδόροι.

Στις τελευταίες συναντήσεις με κάθε τμήμα (1 διδακτική ώρα του μαθήματος + 1 διδακτική ώρα των *Εργαστηρίων Δεξιοτήτων*), έγιναν οι τελικές διορθώσεις και επισημάνσεις στο αυτοσχεδιαστικό δρώμενο που είχε ετοιμάσει κάθε τμήμα, ενώ ήταν παρών στην τελική πρόβα και ο δάσκαλος (Π.Ε. 70), ώστε να παρακολουθήσει την πρόβα των μαθητών του και να διαβάσει τα λόγια του στην τελευταία σκηνή. Τέλος μεταφερθήκαμε στην αίθουσα εκδηλώσεων του σχολείου, όπου στήθηκε η μικρή έκθεση με τις θεατρικές μάσκες και δόθηκαν οι τελικές οδηγίες για το στήσιμο του αυτοσχεδιαστικού δρώμενου επί σκηνής, ενώ εξετάστηκαν ακόμα οι απαραίτητες τεχνικές λεπτομέρειες που αφορούσαν στη μουσική επιμέλεια του δρώμενου και στη ρύθμιση του ήχου. Τα αποτελέσματα του προγράμματος παρουσιάστηκαν κατά τη διάρκεια της καλοκαιρινής γιορτής που πραγματοποιήθηκε στον αύλειο χώρο του σχολείου.

Συμπεράσματα – Προτάσεις

Η μετατόπιση του εκπαιδευτικού από τη θέση της αυθεντίας σε έναν ρόλο που εμπυχώνει, προωθεί και εφαρμόζει μαθητοκεντρικές, βιωματικές, διαθεματικές, ομαδοσυνεργατικές μεθόδους διδασκαλίας με μοχλό το μάθημα της *Θεατρικής Αγωγής*, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία μίας κοινότητας μάθησης και μίας κοινωνίας γνώσης. Το ενδιαφέρον δεν περιορίζεται στο περιεχόμενο της γνώσης (δηλωτική γνώση), αλλά περιλαμβάνει επίσης τον τρόπο που «χτίζεται» και επεκτείνεται σταδιακά μέσα από συνεργατικές δράσεις των μελών της ομάδας (διαδικαστική γνώση). Η δημιουργική και κριτική σκέψη, η ικανότητα επικοινωνίας και συνεργασίας είναι βασικές προσδοκώμενες δεξιότητες που συναρτώνται προς τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της κοινωνίας της γνώσης (Μπαλτά & Νέζη & Σεφερλή, 2009).

Στο σημείο αυτό και λαμβάνοντας υπόψη το Πρόγραμμα Σπουδών των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων που διδάσκονται στη Γ' τάξη του Δημοτικού Σχολείου, θα μπορούσαμε να προτείνουμε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο προγραμμάτων/δραστηριοτήτων, το οποίο θα μπορούσε να συνδεθεί διαθεματικά με το γνωστικό αντικείμενο του μαθήματος της *Θεατρικής Αγωγής*. Σε έναν ενδιαφέροντα πειραματισμό που πραγματοποιήθηκε σε ευρωπαϊκό επίπεδο ενώνοντας το θέατρο ως μορφή τέχνης με τις νέες τεχνολογίες (Τ.Π.Ε.) στην εκπαιδευτική διαδικασία, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόταση του Σ. Ρετάλη

(2002). Πρόκειται για τη δημιουργία μίας διαδικτυακής τεχνολογικής πλατφόρμας¹¹ με το όνομα Scout (student collaborative and open learning for European theatre and culture) στην οποία εκπαιδευτικοί και μαθητές από την Ευρώπη μπορούν να καταθέτουν καλές διδακτικές πρακτικές και χρήσιμο υλικό όπως επίσης να συνεργαστούν και να επικοινωνήσουν.

Οι πρακτικές αυτές αφορούν τη διδασκαλία διάφορων γνωστικών αντικειμένων (*Αγγλικά, Γλώσσα, Ιστορία, Μουσική, Εικαστικά*) με τα μεθοδολογικά εργαλεία που προσφέρει το Θέατρο ως τέχνη και η *Θεατρική Αγωγή* ως μάθημα, ενώ η επικοινωνία και η συνεργασία των εκπαιδευτικών και των μαθητών μπορεί να γίνει σύγχρονη και φυσικά χωρίς τον περιορισμό του χώρου. Η παραπάνω περίπτωση θα μπορούσε να αποτελέσει το εναρκτήριο λάκτισμα, ώστε να αναδειχθούν αντίστοιχες προσπάθειες σε πανευρωπαϊκό επίπεδο που πραγματοποιούνται στα σχολεία, μέσω των πολιτιστικών προγραμμάτων τους (διαθεματικά projects), και συνδέουν το γνωστικό αντικείμενο της Αισθητικής Αγωγής (*Θέατρο, Μουσική, Εικαστικά*) με τα επιμέρους γνωστικά αντικείμενα των μαθημάτων που διδάσκονται σε κάθε τάξη.

Παράλληλα, επιμέρους θεματικές ενότητες (άξονες) του μαθήματος της *Θεατρικής Αγωγής*, όπως είναι για παράδειγμα η θεματική του Καραγκιόζη και του Θεάτρου σκιών, αποτελούν πρόσφορο έδαφος για εφαρμογή διαθεματικών προσεγγίσεων στα μαθήματα του σχολικού ωρολόγιου προγράμματος. Για παράδειγμα στο μάθημα της *Γλώσσας*, οι μαθητές μπορούν να μελετήσουν τα γλωσσικά ιδιώματα του κάθε ήρωα, συντακτικά φαινόμενα που παρατηρούνται μέσω της λανθασμένης χρήσης της γλώσσας από την πλευρά του Καραγκιόζη (παροιμίες, γλωσσοδέτες, κ.ο.κ.), ενώ στο μάθημα των *Εικαστικών*, μπορούν να κατασκευαστούν φιγούρες, σκηνικά αλλά και σκηνικά αντικείμενα που αποτελούν χαρακτηριστικό γνώρισμα του Θεάτρου σκιών. Επίσης, στο μάθημα της *Μουσικής*, μπορούν τα παιδιά

¹¹ Πιο συγκεκριμένα, εκπαιδευτικοί από διαφορετικά σχολεία επιλέγουν ένα θέμα με το οποίο θα ήθελαν να συνεργαστούν οι τάξεις τους. Δημιουργούν λοιπόν ένα συνεργατικό έργο, το οποίο ανεβάζουν στην πλατφόρμα. Το έργο αυτό συνεχώς ανανεώνεται και εμπλουτίζεται με υλικό που δημιουργείται εντός τάξης με θέμα το Θέατρο. Ακολουθεί διάλογος και τέλος με την ολοκλήρωση του έργου ακολουθούν τα συμπεράσματα και η εποικοδομητική κριτική. Η πλατφόρμα παράλληλα φιλοξενεί και ένα διαδραστικό παιχνίδι, το οποίο κατασκευάστηκε για αυτόν ακριβώς τον σκοπό, να συνδέσει την τεχνολογία με την τέχνη του Θεάτρου στο πλαίσιο μίας διδακτικής διαδικασίας συνδυάζοντας μάθηση και ψυχαγωγία. Το παιχνίδι αυτό αφορά τα διαφορετικά θέατρα ως οικήματα, τα διαφορετικά είδη θεάτρου και τα διαφορετικά θεατρικά έργα που γεννήθηκαν από αυτά.

να διδαχθούν τις πολύ γνωστές μελωδίες που πλαισιώνουν τις παραστάσεις του Καραγκιόζη και παράλληλα στο μάθημα των *Αγγλικών*, μπορεί να γίνει μία συγκριτική μελέτη ανάμεσα στους ήρωες του Θεάτρου σκιών και τους ήρωες αντίστοιχου θεατρικού είδους που αναπτύχθηκε στα κράτη της Μεγάλης Βρετανίας. Τέλος, στο μάθημα της *Ιστορίας*, μπορεί να γίνει μία μελέτη της παρουσίας του Καραγκιόζη σε μεγάλα ιστορικά γεγονότα (π.χ. *Ο Καραγκιόζης στην Επανάσταση*, *Ο Καραγκιόζης και ο Μέγας Αλέξανδρος*) αλλά και στη σημερινή εποχή (π.χ. *Ο Καραγκιόζης και το Δ.Ν.Τ.*, *Ο Καραγκιόζης πάει σχολείο*, *Ο Καραγκιόζης σε καραντίνα*). Φυσικά όλα τα παραπάνω αποτελούν λίγες και ενδεικτικές μόνο προτάσεις διαθεματικής προσέγγισης μίας πραγματικά ανεξάντλητης θεματικής.

Σε κάθε περίπτωση διασύνδεσης του Ν.Π.Σ. του μαθήματος της *Θεατρικής Αγωγής* με τα επιμέρους γνωστικά αντικείμενα του προγράμματος σπουδών που διδάσκονται σε κάθε τάξη, το «παιχνίδι ρόλων» συνιστά ένα πολύτιμο εργαλείο από τον χώρο του Θεάτρου που μπορεί να χρησιμοποιήσει ένας δάσκαλος προκειμένου να εξασφαλίσει τη συμμετοχή των μαθητών του κατά τη διάρκεια της μαθησιακής διαδικασίας. Με το «παιχνίδι ρόλων», οι μαθητές εισέρχονται σε μία «θεατρική κατάσταση», η οποία παρέχει την ευκαιρία να «παιχτούν» και να «βιωθούν» αληθινές καθημερινές περιστάσεις σ' ένα προστατευμένο εκπαιδευτικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο επιτρέπονται η δοκιμή, τα λάθη και η εξάσκηση.

Το «παιχνίδι ρόλων» μέσω της ανατροφοδότησης, που παρέχει στους «ηθοποιούς», αφού το παίξουν, και η οποία δίνεται από τους συμμαθητές, τον δάσκαλο αλλά και από τους ίδιους τους μαθητές, εμπεριέχει εκπαιδευτικά οφέλη που στοχεύουν στη βελτίωση και ανάπτυξη των επιθυμητών συμπεριφορών και ικανοτήτων που εξετάζονται στο Π.Σ. κάθε μαθήματος. Στο «παιχνίδι ρόλων», οι μαθητές υποδύονται ρόλους που συνδέονται με μία εξεταζόμενη κατάσταση στον επαγγελματικό ή στον κοινωνικό τομέα, ώστε να κατανοήσουν βαθύτερα τόσο την κατάσταση όσο και τις αντιδράσεις τους απέναντί της. Η συγκεκριμένη τεχνική εφαρμόζεται, κυρίως, όταν επιδιώκεται η ανάλυση προβληματικών ή συγκρουσιακών καταστάσεων, που αφορούν τις ικανότητες, τις στάσεις, την επικοινωνία και τη συμπεριφορά, κατά τη διάρκεια της μαθησιακής διαδικασίας.

Είναι αδήριτη η ανάγκη για έγκαιρη και συνεχή αναθεώρηση της εκπαιδευτικής πολιτικής, στην οποία θα προτάσσεται η διαθεματική μέθοδος και τα αντικείμενα διαθεματικής «χρήσης» (*Θεατρική Αγωγή*) όχι μόνο σε θεωρητικό επίπεδο, αλλά και σε καθημερινό πρακτικό επίπεδο. Αυτό προϋποθέτει όμως

αναδιάρθρωση σε όλο το σύστημα της εκπαίδευσης από τον παιδικό σταθμό μέχρι και το πανεπιστήμιο και πάνω απ' όλα αλλαγή στη φιλοσοφία της εκπαίδευσης και στην κουλτούρα που φέρουν οι εκπαιδευτικοί της. Προϋποθέτει αποτελεσματικό σχεδιασμό του προγράμματος που θα εκμεταλλεύεται τις δυνατότητες των διαθεματικών εργαλείων και μαζί με μία στοχευμένη παιδαγωγική στρατηγική αξιοποίησης, θα βελτιώνει την ποιότητα της μάθησης. Εξάλλου, η διαθεματικότητα ευνοεί την εφαρμογή πολλών νέων παιδαγωγικών αρχών, που παλαιότερα ήταν πολύ δύσκολο να εφαρμοστούν στο πλαίσιο της παραδοσιακής, δασκαλοκεντρικής τάξης.

Συγκεκριλαιώνοντας, το ελληνικό σχολείο αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα σε πολλά επίπεδα. Καταρχήν, σε παροχές οικονομικές αυτονότητα απαραίτητες για την εύρυθμη λειτουργία του και σε παροχές κτιριακές με έλλειψη υποδομών/αιθουσών. Στην έλλειψη έμψυχου δυναμικού παρατηρείται ακόμη η έλλειψη εξοπλισμού, εκπαιδευτικού υλικού και μέσων (εποπτικά και μέσα διδασκαλίας), τα οποία είτε απουσιάζουν πλήρως είτε έχουν παροπλιστεί λόγω παλαιότητας. Τέλος, υπάρχουν προβλήματα που αφορούν στην οργάνωση και διοίκηση της σχολικής μονάδας, όπως θέματα υπερπληθώρας της διδασκόμενης ύλης που χρήζει αναδιάρθρωσης, θέματα ωρολόγιου προγράμματος που είναι ασφυκτικά καθορισμένο και εντατικοποιημένο και φυσικά θέματα γραφειοκρατίας, τα οποία δεσμεύουν πόρους, σε ανθρώπινο δυναμικό και χρόνο.

Όλα τα ανωτέρω που αναφέρθηκαν συνοπτικά, χωρίς να έχει επισημανθεί το σύνολο των προβλημάτων και χωρίς να έχει εμβαθύνει ο γράφων του παρόντος κειμένου σε στατιστικές, δεν είναι δυνατόν να μην επηρεάζουν το πλαίσιο της διδασκαλίας σε πρακτικό, καθημερινό επίπεδο, ένα πλαίσιο που ασφυκτικά και δεν αφήνει περιθώρια για πιο ελεύθερες, πρωτοποριακές, εναλλακτικές και διαθεματικές προσεγγίσεις της γνώσης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Ι.Ε.Π.), (2021). *Επιμορφωτικό – υποστηρικτικό υλικό*. (Φανουράκη, Κ., *Θεατρική Αγωγή και Δεξιότητες Μάθησης*). Εργαστήρια Δεξιοτήτων: *Θεματική Ενότητα (Ζω καλύτερα – Ευ ζην)*. Δεξιότητες 21ου αιώνα (4cs). Πράξη: Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στις δεξιότητες μέσω εργαστηρίων (MIS 5092064) Ανάκτηση από <https://iep.edu.gr/el/psifiako-apothesis/skill-labs> στις 18/11/2024.
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Ι.Ε.Π.), (2022). *Προγράμματα Σπουδών: Πρόγραμμα Σπουδών Νεοελληνικής Γλώσσας στο Δημοτικό* Πράξη: Αναβάθμιση των Προγραμμάτων Σπουδών και Δημιουργία Εκπαιδευτικού Υλικού Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης – MIS: 5035542. Αθήνα (Β' Έκδοση). Ανάκτηση από <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli> στις 18/11/2024.
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Ι.Ε.Π.), (2022). *Προγράμματα Σπουδών: Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα των Εικαστικών στο Δημοτικό* Πράξη: Αναβάθμιση των Προγραμμάτων Σπουδών και Δημιουργία Εκπαιδευτικού Υλικού Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης – MIS: 5035542. Αθήνα (Β' Έκδοση). Ανάκτηση από <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli> στις 18/11/2024.
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Ι.Ε.Π.), (2022). *Προγράμματα Σπουδών: Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Θεατρικής Αγωγής στο Δημοτικό* Πράξη: Αναβάθμιση των Προγραμμάτων Σπουδών και Δημιουργία Εκπαιδευτικού Υλικού Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης – MIS: 5035542. Αθήνα (Β' Έκδοση). Ανάκτηση από <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli> στις 18/11/2024.
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Ι.Ε.Π.), (2022). *Προγράμματα Σπουδών: Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Μουσικής στο Δημοτικό* Πράξη: Αναβάθμιση των Προγραμμάτων Σπουδών και Δημιουργία Εκπαιδευτικού Υλικού Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης – MIS: 5035542. Αθήνα (Β' Έκδοση). Ανάκτηση από <https://iep.edu.gr/el/nea-ps-provoli> στις 18/11/2024.
- Κουρετζής, Λ. (2008). *Το Θεατρικό Παιχνίδι και οι διαστάσεις του*. Αθήνα: Ταξιδευτής.

- Μπαλτά Β., Νέζη Ν. & Σεφερλή Ν. (2009). «Συνομιλώντας με τις φιγούρες του θεάτρου σκιών. Μία απόπειρα προσέγγισης παλαιότερων μορφών τέχνης με σύγχρονα διδακτικά μέσα: Η ανάπτυξη ενός webquest για το θέατρο σκιών σε περιβάλλον wiki». *1ο Εκπαιδευτικό Συνέδριο: Ένταξη και Χρήση των Τ.Π.Ε. στην Εκπαιδευτική Διαδικασία*. Βόλος.
- Μπάουμ, Φρ. Λ. (2017). *Ο Μάγος τους Οζ*. Απόδοση: Φίλιππος Μανδηλαράς. Μίνωας, Αθήνα.
- Ρετάλης Σ. (2002). «Το Θέατρο ως Όχημα Συνεργατικής Μάθησης», *Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση (Τόμος Α')*. Α. Δημητρακοπούλου (επιμ.), από «Πρακτικά 3ου Συνεδρίου ΕΤΠΕ, 26 – 29/9/2002, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος». Αθήνα: Καστανιώτης.
- Σέργη Α. (1987). *Δραματική έκφραση και αγωγή του παιδιού*. Αθήνα: Gutenberg.
- Φύλλο Εφημερίδα Κυβερνήσεως (Φ.Ε.Κ.) 78/14–3–2000. Νόμος υπ. αριθμ. 2817. Τεύχος πρώτο. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Χαραλάμπους, Ν. (2000). «Συνεργατική μάθηση: από τη θεωρία στην πράξη». *Εισήγηση στο Διήμερο Επιστημονικό Συμπόσιο: Η εφαρμογή της ομαδοκεντρικής διδασκαλίας-Τάσεις και εφαρμογές*. Θεσσαλονίκη, 8 – 9 Δεκεμβρίου 2000, σσ. 59 – 67.
- Χατζηγεωργίου, Γ. (2004). *Γνώθι το Curriculum. Γενικά και Ειδικά Θέματα Αναλυτικών Προγραμμάτων και Διδακτικής*. Αθήνα: Ατραπός.
- Χρυσοφίδης, Κ. (1994). *Βιωματική – Επικοινωνιακή Διδασκαλία. Η εισαγωγή της μεθόδου project στο σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg.

Μεταφρασμένη βιβλιογραφία

- Beauchamp, H. (1998). *Τα παιδιά και το Δραματικό Παιχνίδι. Εξοικείωση με το Θέατρο* /μτφ. Ελένη Πανίτσκα. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Bloom, B.S., & Krathwohl, D.R. (2000). *Ταξινόμια διδαχτικών στόχων* (τ. 1 – 3). Θεσσαλονίκη: Κώδικας.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Bloom, B.S. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives, Handbook I: The Cognitive Domain*. New York: David McKay Co. Inc.
- Mellou, E. (1995). «Review of the relationship between dramatic play and creativity in young children», *Early Child Development and Care*. 112, pp. 85 – 107.

Δικτυογραφία

<https://www.youtube.com/watch?v=gMW05edjooU> (*Oz The Great And Powerful [Soundtrack] – Main Titles*). Ανάκτηση στις 18/11/2024.

<https://www.youtube.com/watch?v=PSZxmZmBfnU> (*Somewhere Over the Rainbow – The Wizard of Oz Movie CLIP (1939) HD*). Ανάκτηση στις 18/11/2024.